

Economische journalistiek

Marc Pomp, Bert Tieben en Paul Teule

Dit themanummer over economische journalistiek is grotendeels gevuld met bijdragen van economische journalisten zelf. De motivatie voor een themanummer over dit onderwerp is dat goede economische journalistiek van groot maatschappelijke belang is. Dit artikel geeft een onderbouwing van deze stelling. Vervolgens vatten we de zes artikelen samen, gevolgd door een poging de rode draden uit de verschillende artikelen te halen. We sluiten af met een oproep aan 'vrije economen' om vooral actief deel te nemen aan het publieke debat en aan hoofdredacties om te zorgen voor een divers palet aan economische invalshoeken.

Veel van de grote vragen van onze tijd gaan over economie of hebben in ieder geval een flinke economische component. Om een paar voor de hand liggende thema's te noemen: bij veel beleidskeuzes rond klimaat, migratie, arbeidsmarkt en sociale zekerheid, zorg en Europa gaat het om een afweging van maatschappelijke kosten en baten. Deze keuzes hebben grote gevolgen voor de economie. Economische analyses zouden dus een rol moeten spelen bij dit soort beleidskeuzes. Niet iedereen is het met deze stelling eens. Zo meent Bram van Ojik dat de kosten-batenanalyse van migratie van Hartog et al. (2021) 'irrelevant' is omdat het bij migratiebeleid uitsluitend zou gaan om een morele afweging, geen economische afweging (FD, 10-4-2021). Dit lijkt ons een onhoudbare stelling. Dat morele overwegingen óók een rol spelen is natuurlijk waar, niet alleen bij migratiebeleid maar ook bij zorg en klimaat. Maar dan wil je nog steeds weten wat de economische gevolgen zijn van verschillende beleidskeuzes: wat zijn de kosten, wat zijn de baten en hoe zijn de kosten en baten verdeeld? Een bewuste keuze om die economische effecten buiten beeld te houden is een recept voor ondoelmatig en daarmee slecht beleid.

Omdat in een democratie politieke keuzes draagvlak moeten hebben onder de bevolking, volstaat het niet als alleen beleidsmakers weten wat de (mogelijke) economische gevolgen zijn van beleidskeuzes. Immers, als het publiek die kennis niet heeft kan het zijn politieke voorkeuren daar niet op baseren. Dat was 24 jaar geleden althans de opvatting van de toenmalig hoofdredacteur van ESB, Hugo Keuzenkamp, die in zijn inleiding bij het themanummer over economische journalistiek schreef: "[G]oede economische journalistiek is van groot maatschappelijk belang. De publieke opinie en politieke besluitvorming worden sterk beïnvloed door wat kranten over economie te melden hebben."

Keuzenkamp was niet gerust op de kwaliteit van de economische journalistiek: "Maar economische journalistiek is moeilijk, want de journalist moet het tegen drie draken opnemen: feiten, betrokkenen en deskundigen. Feiten zijn te talrijk en complex, betrokkenen te betrokken en deskundigen te verdeeld, of juist te saai. Om deze draken te bedwingen moet de

journalist goed beslagen ten strijde trekken. Zonder gedegen economische scholing komt hij niet ver, zoals Frank Kalshoven in dit nummer betoogt.”

Inderdaad stelt Frank Kalshoven een paar bladzijden verderop in hetzelfde themanummer dat journalisten, door hem aangeduid als de ‘poortwachters van het publiek debat’, “[...] dat de functie van poortwachter (te) vaak met (te) weinig economische kennis uitgeoefend wordt. De tweede stelling luidt dan ook dat de onbevredigende toestand van de Nederlandse economische journalistiek twee samenhangende oorzaken heeft: gebrek aan scholing en een te laag loonniveau.”

In een reactie op het themanummer kwamen van Damme et al. overigens tot een nog veel vernietigender oordeel over de economische journalistiek dan Kalshoven: “De feitenweergave is vaak onvolledig en onzorgvuldig. Daarnaast ontbreken analyses, achtergrondartikelen en bredere verbanden grotendeels. *De krant levert nauwelijks een bijdrage aan het beter begrijpen van economische processen.*” (cursivering toegevoegd, PTT).

De empirische basis voor al dit pessimisme was een artikel in dezelfde ESB van de ‘onderzoeksgroep economie in de krant’ (Jean Jacques Herings, Eric van Damme, Henri de Groot, Gilbert van Hagen, Theo Leers en Richard Nahuis). In hun artikel belichtten zij de berichtgeving in Nederlandse kranten over een wetsontwerp voor een tijdelijke verlaging van het minimumloon. Hun conclusie: “Verbaal is de analyse van de kranten niet sterk, getalsmatig ronduit zwak”.

Dit is natuurlijk een veel te smalle basis voor het trekken van algemene conclusies, maar systematisch empirisch onderzoek naar de kwaliteit van de economische journalistiek is ons niet bekend. Of en hoe die kwaliteit is veranderd in de kwart eeuw na het verschijnen van het themanummer van ESB valt daarom evenmin objectief vast te stellen. Maar we konden wel aan journalisten zelf vragen hoe zij aankijken tegen de stand van de economische journalistiek op dit moment. Dit themanummer bevat daarvan de weerslag. We hebben de auteurs de vrije hand gegeven in de keuze van onderwerp, maar welen een paar vragen meegestuurd om duidelijk te maken wat ons voor ogen stond met dit themanummer. Vragen zoals: Wat is goede economische journalistiek? Waarom is economische journalistiek belangrijk? Draagt goede economische journalistiek bij aan beter economisch beleid?

Hoofdpunten

Het beeld dat uit de verschillende bijdragen naar voren komt wijkt nogal af van dat in de ESB uit 1997.

Kalshoven (VK) is de enige auteur in dit themanummer die destijds ook heeft meegewerkt aan de ESB special. Kalshoven was toentertijd chef economie bij de Volkskrant. In navolging van zijn eigen advies in zijn ESB-artikel stelde hij daadwerkelijk een hele batterij academische economen aan (die hij naar we mogen aannemen prima betaalde). Dat bleek niet op te leveren wat hij ervan verwacht had. In dit themanummer blijkt hij terug op die episode. Kort

samengevat is zijn conclusie dat academisch economen lang niet altijd goed kunnen schrijven en ook geen fijne neus hebben voor wat nieuwswaardig is.

Dit probleem is volgens Kalshoven deels opgelost door economisch columnisten: “Geharageerd: de redacteur economie van dienst zet de werkloosheidscijfers van het CBS netjes in de krant; de columnist wijdt er een analyse aan (liefst) al dan niet met een mening (optioneel).” Deels opgelost, want Kalshoven pleit ook voor meer opiniebijdragen van ‘vrije economen.’ We komen hier nog op terug.

Woudt (FD) kent ook het ESB-themanummer uit 1997, en constateert dat het “... verscheen op een moment dat de financieel-economisch journalist uit zijn schulp trad. Dat was niet zonder toeval. Was zijn lot voorheen de beurspagina achterin de krant, vanaf de jaren negentig ging de rode loper voor hem uit – het waren hoofdzakelijk mannen in die jaren.” Over de kritiek in het themanummer zegt hij: “De sociaal- en financieel-economisch journalisten moesten het er mee doen. Vooral de opmerking van Kalshoven viel op. Een jaar eerder nog verkondigde toenmalig Volkskrant-chef Nico Goebert in vakblad De Journalist, thans Villamedia, dat hij liever een goede (en misschien wel goedkopere, JW) journalist op zijn economieredactie had werken dan een hoogopgeleide econoom (die niet schrijven kon, JW). Het was een variant op de uitspraak van voormalig FD-eigenaar Henri Sijthoff over zijn volgens hem veel te dure redactie: ‘Nu heb ik een hok vol doctorandussen en ze tikken geen meter méér.’

Woudt poneert een interessante stelling over de gevolgen van gratis nieuws op internet. Hierdoor “.. zetten de economieredacties vaker in op reportages, reconstructies, interviews, duiding en eigen (soms prijswinnend) onthullend onderzoek. Vooral dat laatste is een zegen.”

Ook wijst Woudt erop dat “... er gelukkig onthullingen genoeg [waren], zoals over de vastgoedfraude, over twijfelachtige belastingconstructies of over de aanhoudende ruzies in de top bij ABN Amro.”

Ria Roerink in (columnist FD, tevens werkzaam bij DNB) verdedigt een heel ander standpunt. Volgens haar staan journalistieke bedrijfsmodellen onder druk met als gevolg een teruglopend budget voor diepergaand onderzoekswerk en economische analyses die “... meer vergen dan het richten van de microfoon of camera op een ‘talking head’. De ‘invisible hand’ van de markt resulteert niet vanzelf in voldoende economische journalistieke producties met toegevoegde waarde voor de samenleving. Een van de grootste risico’s daarvan is dat gezond tegenwicht voor overheid, semi publieke instanties en bedrijven aan belang inboet.” Roerink laat zich overigens evenmin als Damstra uit over specifieke maatregelen om hier iets aan te doen, afgezien van de regulering “.. van techreuzen als Google en Facebook die nu onevenredig profiteren van andermans werk zonder daarvoor te betalen [...]”. Ook ziet ze in het door haar gesignaleerde marktalen een rechtvaardiging van de inzet van publieke middelen, maar ze geeft niet aan of dat meer moet zijn dan het al bestaande stimuleringsfonds voor de journalistiek.

Eric Smit (Follow the Money) lijkt zich in eerste instantie aan te sluiten bij Roerink, want hij schrijft: “Redactiebudgetten slonken en met name de onderzoeksjournalistiek stond onder druk. Onderzoek doen is duur, de uitkomsten zijn ongewis en de krant werd er tegelijkertijd niet dunner op. Minder mensen moesten tegen steeds lagere prijzen meer stukjes leveren. Vol inzetten op diepgang en onderzoeksjournalistiek vergt precies het tegenovergestelde.” Maar je kunt uit zijn beschrijving van het ontstaan van Follow the Money (FTM) ook concluderen dat er wel degelijk een markt is voor diepgravende economische analyses. De taak die bestaande media volgens hem lieten liggen resulteerde in de oprichting van FTM, en met kennelijk succes: FTM is volgens hem een financieel gezond bedrijf. Ook hij ziet als belangrijkste taak het controleren van de macht en het opsporen van corruptie en aanverwante misstanden.

Ben Vollaard (UvT / ex-NRC), als econoom al vele jaren werkzaam bij de UvT maar met ervaring als economische journalist, richt zich op de rol van economische journalisten bij het opsporen van fraude van bedrijven. Dat kunnen zij volgens hem alleen in samenwerking met klokkenluiders, die meer weten dan wetenschappelijke onderzoekers en zelf officiële toezichthouders / inspecteurs. Het een-tweetje tussen journalisten en klokkenluiders ziet hij als een onderbenut mechanisme om een groot maatschappelijk probleem aan te pakken. Maar het probleem zit vooral bij de onvoldoende bescherming en beloning van klokkenluiders, niet zozeer bij verkeerde prikkels voor journalisten.

Martin Visser (Telegraaf / ex-FD) reflecteert op zijn goede, maar ook turbulente en noodzakelijk kritische verstandhouding met Hans de Boer. In zijn persoonlijk in memoriam geeft hij aan dat een journalist kritisch moet blijven, op straffe van verlies van geloofwaardigheid in de ogen van de lezer. Met andere woorden, kritiekloze journalisten verliezen hun lezers en daarmee uiteindelijk hun baan. Het reputatiemechanisme bevordert zo de onafhankelijkheid van de journalist.

Alyt Damstra (WRR), die promoveerde op de rol van economisch nieuws, wijst op de negativiteitsbias in de economische journalistiek: in vraaggesprekken met twaalf economische journalisten vond ze unanieme steun voor het “.. welbekende ‘goed nieuws is geen nieuws’ adagium.” Voor een deel is deze bias volgens Damstra verklaarbaar uit de rol van journalisten als democratische waakhonden: “Het is daarom niet meer dan logisch dat ze zich richten op datgene wat fout gaat, dat ligt nu ligt nu eenmaal in de taak besloten.” Toch is dit volgens Damstra niet het hele verhaal, ook de ‘dynamiek van negatieve events’ speelt volgens haar een rol: “Negatieve ontwikkelingen komen vaak plotseling en schoksgewijs, terwijl positieve trends zich doorgaans meer geleidelijk ontvouwen. In een nieuwscultuur die wordt gedomineerd door deadlines en snelle nieuwsproductie, blijven die graduele ontwikkelingen eenvoudig buiten beeld.” Damstra sluit af met een pleidooi: “Maar zeker nu voor tal van maatschappelijke vraagstukken ook nadrukkelijk naar het bedrijfsleven wordt gekeken - denk bijvoorbeeld aan de energietransitie - is het meer dan ooit van belang dat we een sterke en kritische economische pers hebben. Om te informeren, te agenderen en, hoe moeilijk ook, te controleren.”

Rode draden

In de bijdragen vallen een paar zaken op. Allereerst de mix van optimisme en pessimisme. Journalistiek is een vak. Je bent eerst journalist en daarna econoom, zoals Kalshoven benadrukt in zijn conclusie. De economisch journalist heeft dus vooral een goed gevulde journalistieke gereedschapskist nodig. Kennelijk is doorgaans aan die voorwaarde voldaan, want de redactie economie van de Volkskrant kan het tegenwoordig af zonder academisch getrainde economen. Wellicht maken we ons zorgen om niks (maar zie hierna). Wel heeft de economische journalistiek te maken met problemen die ook op andere beleidsterreinen spelen. Damstra wijst in dit verband op een negativiteitsbias en Roerink op marktfalen, waardoor te weinig wordt geïnvesteerd in goede onderzoeksjournalistiek. Maar de andere auteurs zien hier eigenlijk geen grote problemen (of geven aan die zelf te hebben opgelost).

Wat ook opvalt is dat veel auteurs (Smit, Vollaard, Roerink, Damstra) een belangrijke taak zien weggelegd voor de economische journalist bij het aanpakken van misstanden en fraude bij bedrijven en overheden. Damstra en Roerink zien het 'controleren van de macht' zelfs als hoofdtaak van de economische journalist. Dat is heel iets anders dan het brengen en duiden van economische nieuws, een taak die centraal stond in het themanummer van ESB in 1997. Maar ook bij die belangrijke maatschappelijke taken zien we dat de auteurs journalistieke vaardigheden als een noodzakelijke voorwaarde zien. Het is de journalist in Martin Visser die voorkomt dat De Telegraaf een spreekbuis wordt van Hans de Boer en zijn achterban. Soms schuurt en botst het, omdat lastige vragen nu eenmaal gesteld moeten worden. "Maar er is ook wederzijds respect, professionaliteit van beide kanten" omdat er morgen ook weer een krant gevuld moet worden. Vollaard ziet economisch journalisten als strijders tegen fraude, maar dat kunnen ze niet alleen. "Daarvoor ontbreekt hen de informatie en ook de expertise." Het is wederom de journalist die de juiste ingang weet te vinden, aandacht kan vragen voor belangrijke misstanden en in staat moet zijn te beoordelen wat in de krant als nieuws kan worden gemeld en wat beter onvermeld kan blijven. Want ook een klokkenluider kan dubbel spel spelen.

Opmerkelijk is dat geen van de auteurs zich zorgen maakt over het gebrek aan economische kennis van economische journalisten, wat juist een belangrijk thema was in de ESB-special. Misschien is de economische journalistiek volwassen geworden als vak. Een andere reden kan zijn dat de auteurs ditmaal vooral economische journalisten zijn, die natuurlijk niet snel over zichzelf een dergelijk oordeel zullen vellen. Wij hebben hier geen systematisch onderzoek naar gedaan, maar we zijn er niet helemaal gerust op dat het hiermee wel goed zit.

Economische geletterdheid en de grote thema's van onze tijd

Een openstaande vraag blijft hoe belangrijk goede economische journalistiek is voor het economische beleid. Had Keuzekamp gelijk met zijn stelling dat de politieke besluitvorming sterk wordt beïnvloed door wat kranten over economie te melden hebben? Of baseren beleidmakers zich op de adviezen van economen van bijvoorbeeld het CPB, zonder

tussenkomen van de media, en doet het er niet zoveel toe wat het algemene publiek vindt van de kosten en baten van beleidsmaatregelen?

Geen van de auteurs in dit themanummer gaat in op deze vragen en zonder antwoorden kunnen we weinig zeggen over het belang van goede economische journalistiek voor de kwaliteit van economische beleid. Een halve eeuw geleden was Stigler ronduit pessimistisch over de haalbaarheid van economische geletterdheid in de zin die we hier bedoelen. In zijn essay *The Case, If Any, for Economic Literacy* (Stigler 1970) betoogt hij dat economische logica moeilijk te leren is, zo moeilijk dat "... the Ph.D.'s from several celebrated centers are noted for both their technical facility and their inability to think like economist." Hier zit misschien wel wat in. Economie is inderdaad veel moeilijker dan het lijkt, zeker als het gaat om de grote thema's van deze tijd. Als verklaring wees Stigler erop dat economen in de media in gewone mensentaal spreken, wat hun analyses verraderlijk eenvoudig doet lijken. Ook meent hij dat mensen "wishful, if not romantic" zijn in hun verlangens en zoeken naar gemakkelijke en onmiddellijke oplossingen voor hun problemen.

Wat hier ook van waar mag zijn, het lijkt ons riskant en ook onnodig om het defaitisme van Stigler te accepteren. Riskant, want wellicht had Keuzenkamp gelijk en zijn de opvattingen van het algemene publiek wel degelijk bepalend voor de gemaakte beleidskeuzes. Onnodig, omdat er economen zijn die niet alleen boven de materie staan maar ook nog eens kunnen schrijven voor een breed publiek. Volgens Kalshoven tref je dit soort economen aan onder de columnschrijvers in de krant, maar is er ook behoefte aan een grotere inbreng van academische economen: "De academische economen – of breder: vrije economen, naast academici bijvoorbeeld ook vakbroeders bij onderzoeksbureaus – moeten tegenspreken. En agenderen. Het kabinet tegenspreken. En de economisch columnisten. Dat is hún maatschappelijke taak bij het voeren van het goede gesprek over economische thema's. De opiniëpagina's van de kranten zijn er voor." Volgens hem laten de vrije economen deze taak lelijk liggen: "Het aantal stukken van vrije economen in de krant is sterk gedaald, de afgelopen twintig jaar. Nog maar een of twee handenvol academici melden zich met regelmaat in het debat (Bas Jacobs, Lex Hoogduin, Roel Beetsma, Barbara Baarsma, Marcel Canoy, Sweder van Wijnbergen om een paar van hen te noemen). De rest is ijsig stil." (Kalshoven vergeet Coen Teulings die wat ons betreft als eerste genoemd had moeten worden, maar dat terzijde).

We sluiten ons graag aan bij de oproep van Kalshoven, met de kanttekening dat er óók een belangrijke verantwoordelijkheid bestaat voor redacties van kranten en websites. Het heeft immers geen betoog dat economen het onderling vaak oneens zijn. Om Stigler nogmaals aan te halen: "We certainly cannot say that the professors of economics are objective, if for no other reason than that they can hardly ever bring themselves to agree upon a single position." De lezer die wil weten hoe economen ergens over denken is daarom pas echt goed geïnformeerd als zijn krant of website de diversiteit aan economische analyses goed voor het voetlicht brengt. Natuurlijk zal de lezer hierdoor soms blijven zitten met meer twijfels dan wanneer diezelfde lezer, na lezing van de column van de toevallige econoom van dienst, het ontrechte gevoel heeft te weten 'hoe het zit'. Maar dat lijkt ons winst.

Auteurs

Marc Pomp (e-mail: info@marcpomp.nl) is zelfstandig adviseur gezondheidseconomie, Bert Tieben (e-mail: b.tieben@seo.nl) is methodoloog bij SEO Economisch Onderzoek, Paul Teule (e-mail: p.r.teule@uva.nl) is docent politieke economie aan de UvA.

Literatuur

- Beek, J. van de, H. Roodenburg, J. Hartog en G. Kreffer, 2021, *Grenzeloze Verzorgingsstaat: De Gevolgen van Immigratie voor de Overheidsfinanciën*, Zeist: demo-demo uitgever, 2021.
- Damme, E.E.C van., H.L de Groot, G.H.A. van Hagen, P.J.J. Herings, T. Leers, en R. Nahuis, 1997, Economie in de krant, *Economisch Statistische Berichten*, vol. 82(4117): 628.
- Herings, P.J.J., 1997, De wet op het minimumloon, *Economisch Statistische Berichten*, vol. 82(4117): 633-636.
- Keuzenkamp, H.A., Van onze redactie economie, 1997, *Economisch Statistische Berichten*, vol. 82(4117).
- Stigler, G.J., 1970, The Case, If Any, for Economic Literacy, *The Journal of Economic Education*, Spring 1970, vol. 1(2): 77-84.